

est responsio ad alia plurimâ S. Scripturae testimonia, quae peccandi necessitatem imponere videntur. Sed obiectiones illae ad sacram theologiam pertinent, easque breviter attigisse satis sit.

Obiect. 2. Hominis libertas cum divina praesentia divinisque decretis conciliari non potest; ergo anima libera non est. Prob. ant. Quae a Deo, qui errare non potest, praescita aut decreta sunt, necessario fiunt; quae vero libera sunt, possunt non esse, ideoque non fiunt necessario, ergo hominis libertas cum divina praesentia divinisque decretis conciliari non potest. Resp. et ratione demonstrari, et fide certissimum esse, quod homo sit liber, et quod Deus omnia futura ab aeterno praesciat. Quapropter etiamsi non possemus clare conciliare utrumque dogma, utrumque tamen firmiter tenendum est, *neque enim ideo negari debet, quod apertum est; quia comprehendi non potest, quod occultum est*, ut loquitur S. August. *lib. de dono perseverantiae cap. 2.* Itaque divina praesentia divinumque decretum non tollunt indifferentiam activam voluntatis, sed homini relinquunt potentiam ad oppositum; licet homo nihil umquam facturus sit, quod divinae praesentiae aut decreto divino sit contrarium. Necesse quidem est, ut homo faciat, quod Deus praescivit; sed necessitas illa est tantum consequens et hypothetica, atque in *sensu composito*, quatenus fieri non potest, ut coniungatur futurorum praesentia cum illorum non existentia. Non est autem necessitas absoluta et antecedens atque in *sensu diviso*. Nam sub praesentia divina stat in homine potentia non eliciendi actum

praescitum, quamquam certo eliciendum; *non enim ideo quod Deus scit futurum, id futurum est; sed quia futurum, Deus novit*, ut loquitur S. Gregorius *in caput 26. Ieremiae*. Ita quum videor sedens, possum non sedere in *sensu diviso*, quia liber sedeo; non autem in *sensu composito*, dum enim sedens videor, necesse est, ut sedeam. Haec autem necessitas est tantum hypothetica et consequens, non absoluta et antecedens. Haec quaestionem de concordia praesentiae Dei divinatorum decretorum cum humana libertate proprio loco tractant theologi. Hanc igitur obiectionem non secus ac praecedentem paucis explicasse sufficiat.

SECTIO II.

De Deo, seu Theologia naturali.

Theologia secundum vim graeci nominis est λόγος τοῦ θεοῦ sive sermo de Deo, et defini-ri potest: *scientia de Deo rebusque divinis, aut scientia eorum, quae Deo insunt, et eorum, quae per Deum fiunt vel fieri possunt*. Dividitur in *naturalem* et *supernaturalem, revelatam* aut *sacram*. Prima solo lumine naturae, altera divinae revelationis luce acquiritur, atque haec ultima simpliciter theologia per *excellentiam* dicitur. Gentiles, quibus divinae revelationis lumen non adfulgebat, theologiam distinguebant in *fabulosam, naturalem* et *civilem*. Fabulosa, quae *mythologiae* nomine hodie insignitur, complectat

batur poëtarum de diis commenta. Naturalis theologia Deum exhibebat tamquam primam causam rerum contingentium, quae in hoc mundo ad spectabili observantur. Civilis autem theologia ex naturali et fabulosa componebatur. A civibus et sacerdotibus colebatur, eamque a politicis ad multitudinem facilius coërcendam inventam fuisse, tradit Aristoteles *metaphysicae lib. 12. cap. 8.* ubi theologiam fabulosam et civilem tamquam spurias reiicit, solamque naturalem probat. Theologiam naturalem cum civili impiissime confundunt athei, dum theologiam omnem pro figmento politicorum habent. Itaque ostendemus, existere naturalem theologiam, eamque esse veri nominis scientiam. Amplissimus est huius scientiae usus, tum quia animos praeparat ad theologiam sacram facilius et clarius intelligendam; tum quia iuris naturalis principia continet; tum quia per eam confutantur perversissimi homines, qui, excusso auctoritatis ecclesiae iugo, philosophia abutuntur, ut errores suos tueantur. Porro ut rem gravissimam ordine tractemus, considerari potest Deus *vel absolute*, ut in se est, *vel relative* secundum ordinem, quem dicit ad creaturas. In Deo absolute spectato et prout est in se, duo rursus consideranda veniunt. I. quidem ipsius existentia: II. eiusdem attributa. Deus secundum ordinem, quem dicit ad creaturas, considerari potest: I. ut illarum creator et conservator. II. ut primus motor. III. ut rerum et creaturarum gubernator. IV. ut supremus dominus et ab hominibus colendus. Ultimo tandem de erroribus theologiae naturali adversis appendicem adiungemus.

CAPVT I.

De Deo in se et absolute considerato.

ARTICVLVS I.

De existentia Dei.

I.

Ens *necessarium* in ontologia diximus esse illud, cuius existentia est absolute necessaria, seu quod perinde est, quod rationem existentiae suae sufficientem in essentia sua habet. Ens vero *contingens* diximus, quod necessarium non est, seu quod existentiae suae rationem sufficientem non habet in sua essentia, sed in alio ente a se diverso. Quare ens omne est necessarium vel contingens. Et quidem ens necessarium, quum habeat in se ipso rationem sufficientem suae existentiae, vi propria existit, seu sibimetipsi sufficit ad existendum. At ens contingens indiget vi alterius entis, ut existat.

II. Ens a se est: *ens, quod rationem existentiae suae sufficientem in essentia sua habet, seu est ens, ex cuius essentia necessario fluit existentia*, ita ut concipi non possit nisi existens. Vnde patet, ens a se idem esse ac ens necessarium, ac proinde illud vi propria existere, et vi alterius ad existendum non indigere. Igitur *aseitas* est, *independentia existentiae ab alio*, seu est: *id, quo ens est a se*. Ens ab alio est: *illud, quod rationem sufficientem exi-*

stentiae suae in essentia sua non habet, sed in ente alio a se diverso, ideoque indiget vi alterius ad existendum, et idem est ac ens contingens. Est igitur omne ens vel a se vel ab alio.

Ex hac definitione patet, ens a se nullum habere existendi initium, nullumque finem habiturum. Etenim ens a se existentiae suae rationem sufficientem habet in sua essentia. Ac proinde posita ipsius essentia, ponitur etiam eiusdem existentia, ideoque salva essentia, poni non potest non existentia. Igitur non existentia repugnat essentiae entis a se.

ENS A SE NON EST COMPOSITVM SED SIMPLEX.

III. Prob. Etenim ens a se per essentiam suam nullum habet existendi initium nullumque finem; sed ens omne compositum oriri ac interire potest: existendi initium ac finem potest habere, ut demonstratum est in ontologia; igitur ens a se compositum esse nequid, ideoque nullas habet partes, ac proinde simplex est. Hinc quum omne extensum partes habeat, quarum unaquaeque extra alteram existit, ens a se extensum esse nequit, et quod extensum est, a se esse non potest.

MVNDVS ADSPECTABILIS NON EST ENS A SE,
SED AB ALIO, IDEOQVE NON EST NECESSARIVM
SED CONTINGENS.

IV. Prob. Est enim ens compositum, sed ens compositum nequit esse ens a se, mundus igitur adspectabilis non est ens a se; ens vero, quod

non est a se, est ab alio, ideoque contingens; ergo mundus est ens ab alio, ac proinde contingens. Quamobrem mundus hic existere non potest, nisi existat ens aliud necessarium seu ens a se a mundo diversum; mundus ergo indiget vi alterius ad existendum.

SI RATIO EXISTENTIAE MVNDI HVIVS ADSPECTABILIS REPERIRI POTEST IN ENTE VNO, QVOD EST A SE, PLVRA ENTIA A SE ADMITTI NON POSSVNT.

V. Prob. Etenim quaerimus rationem sufficientem existentiae mundi in ente aliquo, quod est a se. Quamobrem si per ens unum a se intelligatur, cur hic mundus existat, ens hoc unum sufficit, cur mundus existat, ac proinde praeter ipsum aliud admitti repugnat. Haec propositio communis est notio ab omnibus recepta. Nam quotiescumque effectus alicuius causam efficientem quaerimus, in una adquiescimus statim ac eam effectui producendo sufficientem invenimus, nec aliam aliquam admittimus.

EXISTIT ENS NECESSARIVM SEV ENS A SE.

VI. Prob. Existit enim aliquod ens. Nam anima nostra existit, seu nos existimus. Quare quum omne ens existens sit a se vel ab alio; ens illud, quod existit, vel est a se vel ab alio. Si dicatur esse a se, iam existit ens a se. Si sit ab alio, quum ens ab alio rationem existentiae suae sufficientem habere debeat in ente a se,

existet etiam ens a se seu ens necessarium; ergo existit ens necessarium seu ens a se. His praemissis et in memoriam revocaris ontologiae principiis, sit

CONCLVSIO.

EXSISTENTIA DEI DEMONSTRATVR.

Existentiae Dei demonstrationes duplicis potissimum generis adferri possunt. Aliae deducuntur ex contemplatione mundi huius adspectabilis. *Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas*, ad Rom. i. v. 20. aliae hauriuntur ex notione entis perfectissimi et ex contemplatione animae nostrae: *habet enim Deus testimonia, totum hoc, quod sumus et in quo sumus*, ex Tertull. lib. 1. contra Marcionem cap. 10.

Prima demonstratio ex contemplatione mundi adspectabilis.

Dei nomine heic intelligimus ens a se, in quo continetur ratio sufficiens existentiae mundi huius adspectabilis; sed existit ens a se, in quo continetur ratio sufficiens existentiae mundi huius adspectabilis; ergo Deus existit. Maior est definitio nominis, quae in controversiam vocari non potest. Minor demonstratur. Mundus adspectabilis est ens ab alio; sed ens ab alio non habet rationem sufficientem existentia suae, nisi in ente a se; ergo existit ens a se, in quo continetur ratio sufficiens

existentiae mundi huius adspectabilis; ergo existit Deus. Tota demonstratio haec pendet ex principiis huius capituli initio praemissis.

Quoniam autem Deus est ens a se, ipsi conveniunt omnia, quae enti a se convenire demonstravimus. Deus igitur vi propria et per essentiam suam existit, nullumque proinde habere potest existentiae initium nullum finem. Quare quum aeternitas sit existentia nec initium nec finem habens, Deus est aeternus. Et quoque ens simplex, ideoque incorporeum et non extensum. Vnde impossibile est, ut spatium infinitum sit Deus vel attributum Dei. Et quia simplex est, nec sensibus nec imaginatione percipi ac repraesentari potest. Est igitur invisibilis atque etiam omnimode incorruptibilis.

Haec quidem omnia scripturis sacris consona sunt. Nam *Exodi 3. v. 14.* Deus hoc sibi nomen tribuit: *ego sum, qui sum*, ait Moysi: *sic dices filiis Israël: qui est, misit me ad vos.* Hoc nomine: *qui est*, significatur aliquid Deo essentiale, alteri cuilibet enti *incommunicabile*, ideoque existentia ad essentiam Dei pertinet, et Deus per essentiam suam existit, ex scriptura sacra. Hinc etiam saepe appellatur *Deus aeternus, principium et finis, qui est, qui erat, et qui venturus est.* Dicitur etiam incorruptibilis, invisibilis, nulla imagine corporea repraesentabilis: *mutaverunt scilicet gentes, gloriam incurruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum et serpentium*; ad Rom. cap. 1. v. 23. Itaque ex notione entis a se ea derivant attributa, quae

Deo in sacris scripturis tribuuntur, ac proinde ex hac sola notione patet existentia Dei.

Praeterea in Deo continetur ratio sufficiens existentiae mundi huius adspectabilis. Ratio vero est id, unde intelligitur, cur aliquid potius sit, quam non sit. Necessae est ergo, ut Deo ea tribuantur praedicata, per quae intelligi possit, cur hic mundus potius ex istat quam alius. Porro ratio sufficiens existentiae mundi in atomis aut elementis seu primis internisque corporum principiis contineri non potest: ut dicunt athei. Nam 1.º si hoc verum esset, mundus absoluta necessitate existeret, essetque proinde ens necessarium seu ens a se, quod absurdum esse demonstravimus. 11.º Nullus maior existentiae gradus, nulla maior perfectio concipi potest quam existentiae necessaria. Igitur existentiae necessariae gradus est infinite summus, perfectio infinita. Porro atomi sunt entia finita atque limitata. Quum ergo existentia absolute necessaria sit perfectio infinita, entibus finitis ea convenire nequit, sed tantum enti infinito. Simili ratione patet, animas nostras non esse entia a se. Quia vero animae corporibus coniunctae sunt, patet illarum existentiae rationem contineri in illo ente, in quo est ratio existentiae totius mundi huius adspectabilis. Deus ergo est ens infinitum, in quo continetur ratio existentiae totius mundi, partium ipsius, elementorum et animarum. Igitur totus mundus adspectabilis, partes ipsius, elementa et animae sunt entia contingentia, quorum existentiae ratio in Deo continetur, quae proinde existentiam suam a Deo recipiunt. Deus igitur fecit mundum adspectabilem cum ipsius partibus

et elementis atque animabus. Quia vero prima corporum principia animaeque simplices ex aliis praesistentibus oriri non posunt, Deus haec omnia ex nihilo produxit atque creavit. Est ergo Deus creator totius mundi adspectabilis et animarum. Hinc sequitur, Deum et intellectu et propria voluntate gaudere. Has enim duas facultates in nobis observamus: nemo autem *dat*, quod non *habet*, ut vulgare fert axioma, ergo Deus, qui animas nostras creavit, est ens intellectu ac libera voluntate praeditum, ideoque spiritus. Et quia est ens a se, ac proinde infinitum atque independens ab omni alio ente; est quoque spiritus infinitus et independens. Tandem constat, corpus, quod movetur, posse quiescere, vel alio modo moveri; ac proinde motum ipsiusque directionem esse quid continens respectu corporis, ideoque rationem, cui corpus quodlibet data celeritate et directione moveatur, in ipsa corporis essentia non contineri; sed recurrendum esse ad causam externam corpori, ut haec ratio inveniatur. Invenitur autem in Deo, qui mundum creavit, partesque ipsius disposuit ac movit numquam satis mirando ordine. Hinc mundus adspectabilis est veluti speculum, in quo tum existentia Dei tum eius attributa resplendent, et physica est perpetua Dei divinorumque attributorum demonstratio, sive corpora mundi totalia eorumque ordinem ac motus, sive partialia contemplemur. Ergo *coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum eius annuntiant firmamentum.* Psalm. 18. v. 2. *Interroga iumenta, et docebunt te, et volatilia coeli, et indicabunt tibi: loquere terrae, et respondebit tibi, et narrabunt*

pisces maris. ; Quis ignorat , quod omnia haec manus Domini fecerit? Iob cap. 12. v. 7.

Altera demonstratio ex notione entis perfectissimi.

Nemine Dei heic intelligimus ens perfectissimum ; sed existit ens perfectissimum ; ergo existit Deus. Prob. min. 1.º Ens perfectissimum possibile est , seu nullam contradictionem involvit. Quum enim ens perfectissimum sit , quod omnes perfectiones possibles continet in gradu absolute summo ; si ens perfectissimum contradictionem involveret , vel involveret contradictionem , quod ad ipsas perfectiones , vel quod ad ipsarum gradum ; atqui neutro modo contradictionem involvit ; non quod ad ipsas perfectiones ; etenim perfectiones possibles dicimus , quae eidem subiecto inesse possunt , seu quae sibi mutuo non repugnant ; igitur notio entis perfectissimi nullam contradictionem involvit , quod ad perfectiones. Quia vero perfectiones illae in gradu absolute summo tribuntur Deo , omnem prorsus excludunt imperfectionem , ac proinde nihil , quod ad easdem perfectiones quomodocumque pertineat , de iisdem negari potest ; ideoque nullam involvunt contradictiones , quae in *simultanea eiusdem de eodem adfirmatione et negatione consistit* : II.º Ens perfectissimum necessario existit , estque proinde ens a se. Etenim ens perfectissimum continet omnes perfectiones possibles in gradu absolute summo. Existentia autem necessaria et aseitica sunt perfectiones in gradu absolute summo. Enti igitur per-

fectissimo competit existentia necessaria , ideoque necessario existit , estque ens a se ; ergo existit Deus.

Duabus praecedentibus demonstrationibus tertia addi potest , quae ex philosophorum et gentium omnium consensu desumitur. Praeclare sapienterque observabit Cicero : *quod nulla gens sit tam immanis neque tam fera , quae non , etiamsi ignoret , qualem Deum habere deceat , tamen habendum sciat*. Quia vero , ut ait idem Cicero , *omni in re consensus omnium gentium lex naturae putanda est* , supremi numinis , primae causae cognitio ita est a natura impressa , ut a nemine in dubium vocari possit. Neque praetermittenda est praeclarissima alia Ciceronis ratiocinatio in *quaest. tusculan.* : *ipsa enim cogitatio de vi et natura deorum studium incendiū illius aeternitatis imitandae , neque se in brevitae vitae collocatum putat , quum rerum causas alias ex aliis aptas et necessitate nexas videt*. Quibus ab aeterno tempore fluentibus in aeternum , *ratio tamen mensque moderatur... Hinc illa cognitio virtutis existit , efflorescunt genera partesque virtutum ; invenitur , quid sit , quod natura spectet bonum in extremis , quod in malis ultimum , quae referenda sint officia , quae degendae aetatis ratio diligenda*.

Tertium illud demonstrationis genus ; quod ex philosophorum et gentium omnium consensu desumitur , fusius explicabimus , utpote facillimum et tamen certissimum. Existere Deum seu ens a se , mundi huius adspectabilis creatorem , certissimum est ex antiquissima Moysis historia , quae

germanos veritatis characteres simul omnes sibi vindicat, quaeque ipsam mundi creationem describit, primaeuamque eius aetatem adsignat. Et quidem I. ex perpetua israëlitarum traditione, et paganorum atque christianorum consensu multo magis certum est, pentateuchum Moysi auctori tribuendum esse, quam ex latinae ac graecae auctoritatis testimonio constet, Ciceronis orationes et Aristotelis opera ipsorum esse foetus: hoc indubitatum est; ergo est illud magis. Porro iudaei tanto studio tantaque religione pentateuchum incorruptum seruarunt, ut non modo neque adicere quidquam aliquis, nec auferre, nec immutare praesumerit ex Iosepho *lib. 1. contra Appionem*; sed etiam singulos uniuscuiusque libri versus, immo etiam apices ad calcem singulorum librorum adnotarent, illius compendium canerent, atque ad privatam et quotidianum suum usum describerent singuli: in synagogis per omne sabbatum legerent, ac singulis septenniis Deuteronomium publice recitarent, et facta ac prodigia in eo exarata festis institutis recolerent, ne earum obliteraretur memoria. II.º Mosaicae historiae praecipua capita illustrent, suoque consensu firmant philosophi, historici atque poetae in fabulis, ut ostendit Grotius *lib. 1. de religionis christianae veritate*, et praesertim Huetius *prop. 4. demonstr. evangelicae*. Ex historia etiam vulgo notum est, quo tempore plurimae terrarum regiones, deductis coloniis, habitari coeperint, artes complures ad vitae usum maxime utiles fuerint inventae. Haec igitur omnia primaeuam mundi aetatem ostendunt, nec ipsius aeternitati conveniunt, ac proinde creatoris, entis a

se, entis perfectissimi existentiam certissimo facillimoque argumento demonstrant. Et quidem insaniae profecto ac furorū simile censi debet, si quis pulcherrimum naturae ordinem, admirandam mundi compagem sine consilio, ratione, cognitione, sed fortuito solum ac temerario corporum motu a fortuitis materiae aeternae adfectionibus produci ac disponi potuisse putaverit. Qui aliquanto diligentius perpenderit infinitam rerum varietatem, admirabilem connexionem ac dispositionem, videbit sane, quanta sapientia et potentia opus sit ad ea omnia eligenda et disponenda. Cogitemus, quid una lux praestare debeat, ut se propaget sine occurso, ut diversam pro diversis coloribus *refrangibilitatem* habeat. Aptanda fuit corporum textura, particularum crassitudo ad ea potissimum emittenda radiorum genera, quae determinatos colores exhiberent: disponendae mira prorsus structura oculorum partes, ut imago pingetur in fondo, et propagaretur ad cerebrum. Quid unus aër, qui simul pro sono, pro respiratione et animalium vita, pro ventis ad navigationem, pro vaporibus continendis ad pluvias, pro innumeris aliis commodis est conditus? Quid gravitas, qua perennes fiunt planetarum et cometarum motus, qua omnia compacta retinentur, qua maria continentur littoribus, et corrunt flumina, imber in terram decidit, eam irrigat ac fecundat; sua mole aedificia consistunt? Quanta sapientia opus fuit ad eas combinationes inveniendas, quae tot organica corpora nobis exhiberent, tot arbores et flores educerent, tot brutis animantibus et hominibus tam multa vitae instrumenta subministra-

rent? Pro fronde unica efformanda, quanta cognitione opus fuit, ut motus omnes per tot saecula perdurantes cum aliis omnibus motibus arte connexi, minimas materiae particulas certo ac determinato tempore ad datam frondem produendam edducerent? Quid tandem cogitandum nobis est de iis, ad quae nulli nostri sensus pertinent, quae telescopiorum et microscopiorum potestatem fugiunt? Huius autem argumenti vis maxima magis ac magis demonstrabitur in physica, ubi pulcherrimam sibi que mire consentientem universi singularumque partium dispositionem explicabimus.

Ad demonstrandam Dei existentiam plurimis argumentis utuntur philosophi, eaque desumunt ex motu, ex causa efficiente, ex contingenti et necessario, ex ordine et pulchritudine universi, ex entium spiritualium idea, ex idea Dei. Patet autem, haec omnia argumentorum genera in praecedentibus demonstrationibus contineri. Demonstrationes, quae ex entis necessarii et perfectissimi notione desumuntur, *metaphysicae* solent appellari. Dicuntur autem *physicae*, si ex mundi pulchritudine et ordine desumuntur. Tandem *morales* appellantur, si ex philosophorum gentiumque omnium consensu deducantur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obiect. 1. Existentia Dei demonstrari non potest, nisi cognita sit ipsius essentia, quae ab existentia non distinguuntur; sed incognita, aut saltem minus certo cognita est essentia Dei quum

theologi inter se disputent, an illa sit *vis infinita intelligendi, an infinita omnimoda, an summa perfectio, an aseitas*; ergo Dei existentia demonstrari non potest. Resp. dist. mai. existentia Dei demonstrari non potest, nisi prius cognita sit ipsius essentia, hoc est, nisi prius tradatur definitio nominis Dei, per quam ab aliis entibus sufficienter distinguatur, C. mai. nisi prius solvatur quaestio, in quo consistat essentia Dei, N. mai. et permissa minori, N. cons. Itaque existentiam Dei demonstraturi, explicare primum debemus, qui nominis Dei intelligi velimus. In prima demonstratione Deum definivimus *ens a se*, in quo continetur ratio sufficiens mundi huius adspectabilis, in altera *ens perfectissimum*, atque invicte ostendimus, huiusmodi ens existere. Deinde demonstravimus, Deo sic definito convenire attributa, quae ex communibus hominum notionibus atque ex S. Scriptura Deo vero attribuuntur, et ea ipsa, in quibus theologi essentiam divinam *formaliter* consistere docent, nempe, *vim infinitam, aseitatem, infinitatem omnimodam summamque perfectionem*. Quamobrem minime necesse fuit, ut ad demonstrandam accurate Dei existentiam, quaestionem aliam omnino diversam agitaremus, nempe quisnam sit *gradus constitutivus* essentiae Dei, seu quodnam sit primum illud, quod de Deo concipitur, et ex quo fluere intelliguntur omnia Dei attributa. Haec quaestio ad theologos pertinet. Obiter observare satis erit, quamlibet Dei perfectionem esse omnino de infinitam, ac proinde ex una qualibet perfectione infinita derivari posse alias omnes perfectiones. Ita-

que ex iis, quae diximus in logica, evidens est, tamquam primum Dei attributum considerari posse vel *ascitatem*, ut volunt aliqui theologi, vel *perfectionem omnimodam vel infinitatem* aut *vim intelligendi perfectissimam*, ut volunt alii. Res perinde se habet, quum ex singulis illis perfectionibus, si consideratur tamquam primae, colligi possint aliae omnes perfectiones.

Obiect. 2. Entia contingenter existentia non possunt esse medium demonstrationis existentiae entis necessarii; sed mundus est ens contingenter existens; ergo ex contemplatione mundi adspectabilis demonstrari non potest existentia Dei. *Prob. mai.:* Medium demonstrationis debet esse necessarium: ergo ex existentia entis contingentis demonstrari nequit existentia entis necessarii. *Resp. dist. ant. probationis:* medium demonstrationis debet esse necessarium necessitate *connexio- nis*, C. necessitate *rei* seu *existentiae*, N. ant. et cons. Inster existentiam entis contingentis et existentiam entis necessarii necessaria est *connexio*: quod sufficit, ut ex entis contingentis existentia concludamus, existere ens necessarium, seu ens a se, quod existentiae entis contingentis rationem sufficientem contineat.

Inst. 1. Omne ens contingens finitum est, et ens necessarium est infinitum; sed ex entis finiti existentia demonstrari non potest, existere ens infinitum, nam nulla est proportio inter finitum et infinitum; ergo ex entis contingentis existentia demonstrari nequit existentia entis necessarii. *Resp. dist. probationem min.:* inter ens finitum et infinitum nulla est proportio *entitatis*, C., *habitu-*

dinis et *dependentiae*, N. ant. et cons. Quum perfectiones, quae enti finito insunt, numero et gradu limitatae sint, nulla potest esse proportio entis finiti ad ens infinitum, quod ad entitatem seu numerum et gradum perfectionum, quae in ente infinito illimitatae sunt. Verum hoc non obstat, quominus ens finitum atque contingens pendeat ab ente infinito et necessario, a quo existentiam accepit. Immo eo ipso, quod ens finitum aliquid ac proinde contingens existit, necesse est, ut existat etiam ens a se atque infinitum, ut demonstravimus.

Inst. 2. Opus finitum non probat auctorem infinitum; sed omne ens contingens et mundus ipse adspectabilis est opus finitum; ergo ex eius existentia non concluditur existentia Dei. *Resp. dist. mai.:* opus finitum *in se ipso* tantum, non probat auctorem infinitum, C. *in producendi modo*, et in eo, quod esse non potest, nisi existat ens a se, ideoque infinitum, N. Similiter *dist. min. N. cons.*

Obiect. 3. Non repugnat, mundum ab aeterno existitisse. Ipse S. Thomas 2. *part. quaest. 46. art. 2.* haec habet: *mundum non semper existitisse sola fide tenetur, et demonstrative probari non potest*: sed in hac hypothesis necesse non est, admittere Deum mundi auctorem; ergo existentia Dei demonstrari nequit. *Resp. dist. mai.:* non repugnat dependenter ab ente necessario seu a se tamquam a principio externo, esto: independenter ab ente a se, N. *mai. et min.* Haec quaestio, verum mundus per Deum ab aeterno esse potuerit, magnas habet difficultates, et illius solutione

minime opus est ad existentiam Dei invicte demonstrandam. Qui affirmant, Deum aliquid ab aeterno creare potuisse, ita suam tuentur sententiam. Nullum scilicet fuit in tota aeternitate instans, in quo hanc creandi potentiam Deus non habuerint; effectus autem simul cum causa potest existere, licet si semper causa prior effectu *prioritate naturae*, non vero *prioritate temporis*. Alii contendunt, hanc ab aeterno creationem repugnare, quod creatio sit transitus a non ente ad ens, ac proinde necessum est, ut id, quod creatur, antea non existat. Si autem non existit, antequam creatur; ergo non est ab aeterno creatum. Deus itaque, inquiunt, potuit creare ab aeterno, sed in tempore; potuit scilicet creare in omni aeternitatis momento *distributive* sumto, non vero in omnibus aeternitatis momentis *collective* sumtis. Patet igitur, quaestionem hanc in utramque partem a scholasticis agitatam, nihil omnino coniunctam esse cum existentia Dei, quam invictissimis demonstravimus argumentis.

Obiect. 4. Ex notione entis perfectissimi non magis concludi potest, illud existere, quam ex notione trianguli colligi possit, existere figuram, quae tres angulos habet; atqui hoc secundum colligi non potest; ergo nec primum. Resp. N. mai. et paritatem. Nam existentia necessaria eo modo se habet respectus entis perfectissimi, quomodo se habet numerus ternarius angulorum respectu trianguli, non autem ipsa existentia trianguli. Quemadmodum autem numerus ternarius angulorum est attributum trianguli, seu figurae tribus lineis concurrentibus terminatae; ita existentia necessaria se ha-

bet per modum attributi respectu entis perfectissimi.

Inst. 1. Ex ista responsione inferitur tantum, ens perfectissimum ex hypothesi quod existat, necessario existere, uti triangulum necessario habet tres angulos, ex hypothesi quod existat; non vero inferitur, ens perfectissimum absolute existere; ergo nulla est solutio. Resp. N. ant. Ex hypothesi enim, quod ens perfectissimum sit possibile, sequitur, illud necessario existere ita, ut existentia necessaria fluat ex ipsa essentia seu intrinseca possibilitate entis perfectissimi, ut numerus ternarius angulorum ex essentia trianguli. Igitur ut primum constat, ens perfectissimum esse possibile; statim intelligitur, ipsum existere.

Ins. 2. *A possibilitate ad actum non valet consequentia*, seu ex eo, quod ens possibile sit, concludi non potest, ipsum existere: ergo ex possibilitate entis perfectissimi non inferitur eius existentia. Resp. dist. ant.: in entibus *contingentibus* seu *ab alio*; C., in ente *necessario* seu *a se*; N. ant. et cons. Itaque quum existentia non pertineat ad essentiam seu intrinsecam possibilitatem entis contingentis, ex eo quod ens contingens sit possibile, concludi non potest, ipsum actu existere. At quia existentia pertinet ad essentiam entis necessarii seu a se et perfectissimi; legitima est consequentia ab eius possibilitate ad actum. Haec demonstratio est ad mentem S. Thomae, qui variis in locis est praesertim *1. part. quaest. 41.* pro maximo, quod pollebat, ingenii acuminae observavit, existentiam entis perfectissimi ex eius notione recte inferri, ubi probatum fuit ens perfectissimum esse possibile.

Obiect. 5. Existentia Dei *a priori*, seu argumentando a causa ad effectum, demonstrari non potest, sed tantum *a posteriori*, sive ab effectu ad causam; atqui dum existentia Dei probatur ex notione entis perfectissimi, probatio est *a priori*; nam ex possibilitate entis perfectissimi tamquam a causa concluditur eiusdem existentia tamquam effectus; ergo ex possibilitate entis perfectissimi non infertur eius existentia. Resp. 1.º dummodo accurate demonstrata sit existentia Dei, parvi interesse, quo nomine demonstratio illa appellatur, ideoque argumentum nihil concludit. Resp. 11.º C. mai. et N. min. Nam quamvis entis perfectissimi possibilitatem primum demonstremus, et inde eius existentiam necessariam deducamus; re vera tamen possibilitas illa, quae nihil aliud est quam existentia divina, non distinguntur ab existentia ipsa in Deo ipso, neque concipi potest tamquam ens aliquod ab existentia Dei distinctum. Vnde argumentatio non procedit a causa ad effectum, sed tantum ab eo, quoad primum nobis innotescit, ad id, quod nondum erat ita cognitum. Praeterea quum constare nequeat, quale sit ens perfectissimum, nisi quatenus ex perfectionibus, quae insunt animae, colligimus attributa divina, Deo nimirum illimitatas tribuendo perfectiones, quae in ipsa limitatae deprehenduntur, et per modum *actus*, quae nobis insunt per modum *potentiae*; existentia Dei hoc pacto demonstratur ex contemplatione animae nostrae, quae a Deo est. Neque enim dici potest demonstrata existentia Dei, qualem fide credimus, nisi evincatur, ipsi competere attributa, quae fides docet. Certe Spinosa atheus fuit,

quamvis profiteatur, se admittere ens perfectissimum et necessarium, quia illi detraxit attributa, quae enti vere perfectissimo conveniunt, ut simplicitatem, immaterialitatem, Deumque confudit cum mundo ipso et animabus, dixitque, unicam esse substantiam rerum omnium. Igitur ex notione entis perfectissimi existentia veri numinis demonstrare idem est, ac eadem ex contemplatione animae nostrae derivare. Sicque demonstratio non minus a posteriori dici potest, quam si ex mundi adspectabilis contemplatione deducatur.

Obiect. 6. Maxima philosophorum pars admittit vacuum sive spatium *immensum*, *infinitum*, *aeternum*, *increatedum*, *immutabile*, ac proinde spatium est *ens a se*, ergo ex *aseitatis* notione non colligitur existentia Dei sive entis perfectissimi, ideoque nulla est prima demonstratio. Resp. varias explicando de natura spatii philosophorum opinioniones. De hac quaestione acriter in scholis disputatur, eamque in physica nos iterum revocabimus. Leibnitiani, spatium nihil *reale* esse, adfirmant, sed merum dumtaxat *rerum coëxistentium ordinem* ita, ut spatium sit *ens ideale*, *imaginarium*, per solam abstractionem formatum. Rem ita explicant. Si res duas consideremus tamquam diversas, unamque ab altera distinguamus, unam extra alteram nobis mente repraesentamus. Ita si imaginationis vi nobis repraesentemus aedificium, quod nusquam vidimus; aedificium illud concipimus tamquam extra nos existens, quamvis, huius aedificii ideam in nobis existere, conscii simus, et nihil fortasse huius aedificii extra ideam nostram existat: ita si duos homines nobis per imaginatio-

nem exhibeamus, unum extra alterum consideramus. Fieri enim non potest, ut res duas tamquam unam et simul tamquam duas imaginemur. Itaque res plures diversas, tamquam simul coniunctas, nobis repraesentare non possumus, nisi ex illa rerum diversitate simulque coniunctione oriatur notio quaedam, quam *extensiones* notionem dicunt leibnitiani. Ex illa extensionis notione fit, ut lineae extensionem aliquam tribuamus. Plures enim in ea partes consideramus, quas seorsum existentes videmus, simulque coniunctas et unum totum constituentes. Hinc nascitur vulgaris idea spatii quod nobis repraesentamus tamquam ens aliquod. Si enim res diversas coëxistentes imaginemur, nulla coëxistentiae ratione habita, nihilominus perseverare nobis videtur ens illud, quod spatium dicimus. Verum pro certo habent leibnitiani, spatium nihil aliud esse, quam rerum coëxistentium ordinem, idque illustrent exemplo numerorum. Si res diversae considerantur tamquam multitudinem aliquam constituentes, omissis *per abstractionem* rerum illarum *qualitatibus* vel *determinationibus*, iam formatur idea numeri. At nisi foret realium entium multitudo, nullus existeret realis numerus, sed numeri forent dumtaxat possibles. Igitur quum tot existant dumtaxat unitates, quot sunt res actu existentes, ita etiam non plures existunt spatii partes actuales, quam quae rerum actu existentium ordine designatur ita, ut sublato ordine illo, nullae in spatio partes actuales admitti possint. Quia vero res utcumque multas imaginari possumus et ab illarum determinationibus *abstrahere*: hinc nascitur idea spatii infiniti,

immutabilis, immobilis, quod quidem spatium omnino est *imaginarium*. Hac extensionis notione abutuntur, qui mentis nostrae facultates tamquam entia diversa extra se invicem exsistentia sibi repraesentant, et inde concludunt, mentem humanam esse extensam, quod quam sit a veritate alienum demonstravimus tractantes de animae spiritualitate. Facultates enim mentis nostrae non sunt ipsius partes extra se invicem exsistentes, quamvis per abstractionem distinguantur inter se. Ceterum patet, in exposita leibnitianorum sententia nullius roboris esse propositam obiectionem.

Aliis videtur, spatium non esse substantiam aliquam, sed ens *negativum* sive *privativum*, spatiumque exsistere dicunt, eo fere modo, quo existissent tenebrae, si Deus nullam lucem produxisset. Rursus in hac opinione vim nullam habere potest obiectio.

Alii tandem adfirmant, spatium per se subsistere, atque inter eos, qui id adserunt, aliqui putant; spatium fuisse creatum, esse *capacitatem* recipiendorum corporum; nonnulli autem spatium quaquaversus infinitum atque increatum dicunt. Quod ad primam spectat opinionis partem, evidens est, nullum omnino superesse obiectioni propositae locum. Quod ad ultimam partem spectat, eam negare ac referre possem. Verum quum ea a philosophis illibatae minimaeque suspectae fidei propugnetur; alia mihi iucunda est via, et in qualibet philosophica hypothesi totum manere demonstrationis robor, facile ostendam. Itaque dum in prima demonstratione *aseitatis* notionem adhibuimus, per *ens a se* intelligimus ens omnino independens,

quod continet rationem non solum suae existentiae, sed etiam totius mundi huius adspectabilis: porro ratio illa tribui non potest spatium quantum vis infinito et aeterno. Huius opinionis sectatores spatio intelligentiam nullam, vim nullam tribuunt, nec tribuere possunt; spatium considerant velut substantiam mere *passivam*. Praeterea substantia illa ex partibus componitur, ac proinde non potest considerari tamquam absolute infinita, quum in ea intelligi possint partes finitae, qui quidem concipiendi modus ab infinitate divina abhorret omnino. Ob eandem ratione non foret absolute independens; quidquid enim compositum est, ex ipsis partibus pendet, ac proinde spatium non foret independens, nisi sub *conditione partium*.

Ex his ergo patet, crasissimum atque impiissimum esse recentiorum quorundam errorem, qui spatium fingunt tamquam essentiae divinae attributum. Hanc impietatem Newtono imponunt aliqui, verum hanc calumniam depellere non videtur difficile. Newtonus quidem spatium infinitum appellat *veluti sensorium Dei*. At quum in *scholio generali principiorum* enumeraris Dei attributis, Deum *spatium non esse*, concludat, hoc figurato loquendi modo nihil aliud intelligere videtur Newtonus, nisi Deo omnia esse praesentia ita, ut per suam immensitatem sit ubique praesens. Haec pauca dicta sint, ut ab ineptissimi erroris calumnia socium in rebus mathematicis non satis laudandum, audacissimis scriptoribus calumniantibus, vindicem. Ceterum; ut iam observavi, deceptricem et fallacem esse extensionis notionem, huic obiectioni cum leibnitianis reponere potuissem,

vel etiam ex propositis opinionibus aliam quamlibet tenere, et difficultatis nodum statim solvere expeditum fuisset. Verum in demonstrandis philosophicis, quae ad sanctae religionis dogmata pertinent, id semper religiose curabo, ut nempe a philosophorum placitis minime pendeant. Et certe probare non possum quosdam scriptores, qui optimo quidem fine sed ardentiori animo velut fidei contrarias traducunt philosophicas opiniones a viris catholicis et incorruptae fidei propugnatas. Hi quidem dum religioni prodesse volunt, nocent plurimum. Obsistendum quidem est toto pectore perniciosis temerariisque opinionibus, sed benigne tractanda sunt illa philosophorum placita, quae in scholis catholicis innoxie et sine temeritatis nota defenduntur. Atque id maxime cavendum est, ne aliquod theologiae naturalis dogma innitatur hypothese aut alicui argumento, quod a philosopho catholico negari possit. Illud quidem saluberrimum consilium iis, vel maxime inculcari debet, quibus contra incredulos tuenda atque vindicanda sunt theologiae naturalis dogmata.

ARTICVLVS II.

De divinis attributis.

I.

Deus semetipsum et omnia, quae sibi insunt, distinctissime et unico actu seu simul cognoscit. Nam anima humana semetipsam cognoscit, et haec sui ipsius cognitio est perfectio, quae animae humanae vere inest; sed Deo tribuendae sunt perfe-

ctiones, quae insunt animae nostrae, et quidem in gradu absolute summo; ergo cognitio sui ipsius Deo tribuenda est in gradu absolute summo, adeoque sine ulla imperfectione. Porro experimur in nobis, animae nostrae cognitionem in eo imperfectam esse, quod omnia, quae animae insunt, quaeque in eadem contingunt, nec clare distinguere, nec simul cognoscere valeamus. Necesse est igitur, ut Deus, in quo nulla dari potest imperfectio, semetipsum et omnia, quae ipsi insunt, distinctissime atque simul cognoscat.

DEVS NON SOLVM MVNDVM HVNC ADSPECTABILE, SED ETIAM OMNES MVNDOS POSSIBILES DISTINCTISSIME ET SIMVL COGNOSCIT.

II. Prob. Etenim anima humana mundum hunc adspectabilem cognoscit, multaque in eo distinguit. Praeterea vim habet sibi repraesentandi multa, quae ad hanc rerum seriem non pertinent, quaeque sunt mere possibilea; et haec animae vis perfectio est, licet admodum limitata. Deo igitur tribuenda est in gradu absolute summo, ac proinde Deus hunc mundum adspectabilem, omnesque mundos possibilea distinctissime ac simul cognoscit. Et quia nobis conscii sumus eorum, quae distincte nobis repraesentamus, Deus omnium mundorum possibilea et eorum, quae ipsi insunt, atque sui ipsius sibi conscius est, et quidem clarissime ac plenissime.

DEVS OMNIA A SE DIVERSA COGNOSCIT IN SE IPSE SEV QVATENVS SEV IPSVM CONOSCIT.

III. Prob. Quum enim Deus sit ens omnium

primum, cetera vero entia ab ipso sint, perfectiones divinae sunt omnium primae seu prima possibilea; et in illis continetur ratio possibilitatis omnium aliarum perfectionum ita, ut sublato Deo nihil amplius possibile concipiatur. Hinc quum Deus perfectiones illimitatas, quae sunt in eius essentia, perpetuo intueatur, omnes quoque limitationes perfectionum possibilea, et finitorum quorumlibet entium combinationes omnes possibilea videt, seu omnia possibilea cognoscit in se ipso, seu quatenus se ipsum cognoscit.

HINC COLLIGITVR, IDEAS RERVM DEO ESSENTIALES ESSE, AC PROINDE NECESSARIAS ET IMMVTABILES.

Prob. Nam intellectus divinus Deo essentialis est. Est autem intellectus divinus omnium possibilea tum singularium tum universalium distincta ac simultanea repraesentatio; ergo quum idea sit repraesentatio rei in mente, ideae rerum sunt Deo essentialia, ac proinde necessariae et immutabilia. Hinc ideae rerum non sunt arbitrariae, seu non sunt tales, quod Deus eas voluerit esse tales. Pone enim, eas esse arbitrarias, sunt ergo tales, quia Deus voluit, eas esse tales, et insunt intellectui divino, quia Deus, eas inesse, vult. Ideoque quum voluntas Dei in hac re ponatur libera, non repugnat, alias inesse intellectui divino ideas, quam quae insunt, quod absurdum est. Igitur essentia rerum sunt aeternae, earumque aeternitas a Deo est. Etenim rerum essentia in earumque possibilitate intrinseca consistit. Quam-

obrem quum possibilia etiam in se spectata repraesententur in intellectu diuino, et quidem perpetuo, essentiae rerum perpetuo fuere in intellectu diuino, earumque aeternitas a Deo est. Hinc clarius patet, quod in ontologia ostendimus, nimirum essentias rerum esse necessarias, immutabiles et aeternas, intellectumque diuinum esse fontem omnis possibilitatis intrinsecae.

INTELLECTVS DIVINVS EST ILLIMITATVS, INFINITVS, IMMENSVS, OMNI INTELLECTV FINITO INCOMPREHENSIBILIS.

IV. Prob. Intellectus enim limitari nequit, nisi quod ad obiectum et modum repraesentandi obiectum. Quamobrem quum intellectus diuini obiectum sit quidquid est possibile, illimitatus est, quod ad obiectum, si ad omne possibile extendatur. Illimitatus etiam est, quod ad modum repraesentandi, si omnia possibilia simul et distinctissime repraesentet. Quoniam itaque intellectus diuinus in distinctissima et simultanea omnium possibilium repraesentatione consistit, prorsus illimitatus est. Est quoque infinitus, quatenus nihil est *cognoscibile*, quod non actu in intellectu diuino repraesentetur, ac proinde omnia et insunt *actu*, quae inesse possunt. Est etiam immensus, quia fieri non potest, ut intellectus limitatus, etiamsi pluries utcumque sumatur, fiat illimitatus, seu pro mensura illimitati intellectus adhiberi possit. Itaque intellectus diuinus respuit omnem mensuram, ideoque immensus est. Denique omni intellectui finito incomprehensibilis est. Nam

comprehensibile aliquid dicitur, si modum, quo est vel fieri potest, clare et distincte nobis repraesentare valeamus. Contra autem aliquid dicitur *incomprehensibile*, si modum, quo est vel fieri potest, nobis minime repraesentare valeamus. Porro intellectus finitus non simul sed successive cognoscit ea, quae potest cognoscere: non potest omnia inter se conferre, nec proinde omnia inter se distinguere. Quia ergo eius intellectu finito praeditum, qualis est anima nostra, intellectus sui ideam habet, quatenus sui ipsius sibi conscium est, non habet ideam claram nisi successivae repraesentationis possibilium, et quidem *inadaequate*, seu non habet ideam claram nisi intellectus finiti. Repraesentare igitur sibi non potest modum, quo intellectus infinitus omnia possibilia simul ac distinctissime sibi repraesentat, ac proinde intellectus diuinus intellectui finito incomprehensibilis est.

DEO INEST RATIO ABSOLVTE SVMMATA SEV INFINITA.

V. Prob. Nam ratio est facultas veritatum universalium seriem nexumque intuendi seu percipiendi, ac proinde qui veritatum universalium seriem nexumque intuetur, ratione praeditus est. Et quidem ea maior est ratio, quo plurium veritatum universalium nexum percipit, et quo longius nexum illum continuare valet. Quapropter ratio absolute summa seu maxima est, qua omnium veritatum nexus simul seu actu unico perspicitur; sed haec Deo competit; ergo Deo inest ratio